

tvarine, kakor ocet (jesih), s katerim naj se riba po sencih in ob želodcu. Tudi naj se dá bolniku duhati.

Tukaj naj omenjam otrovanja; mogoče je namreč, da bi se v teku let tudi kaki slučaj pripetil. Zastrupljenje prigodí se pri deci največ z rastlinskimi tvarinami — pa redko z rudninskimi. Otroci otrovajo se največkrat iz nevednosti s paskvico (volčjo črešnjo), z volčjo jagodo, s svinjsko dušico, z gobami, s pikastim mišjekom. Znamenja otrovanja so slabosti, bolečine v goltu in pod žličico, pekovina*) v želodcu, kozljanje in laksiranje, včasih krč po telesnih mišicah itd. Kot protiučinek naj se do prihoda zdravnikovega uporablja mlačna voda za pijačo, da se kozljanje vzroči; tudi črna kava je dober pomoček.

Konečno naj še opomnim neke živčne bolezni, tako imenovano bolezen sv. Vida (Veitstanz). Ta bolezen je povse znamenita, ker otrok na tej bolezni bolan mnogo drugih do nje napoti s tem, da ga otroci oponašajo. Bolezen se kaže v nepotrebnem, protivoljnem, vsaki čas nastajajočem gibanji rok, obraznih mišic, glave, v hujših slučajih tudi mišic vsega telesa, tako da otrok niti hoditi, niti stati in tudi jesti ne more; muskulatura tacega otroka igra kot ura. Vzrok bolezni je pogostoma prestrašenje, poškodovanje glave in se posebno pri šolski deci s posnemanjem razširja. Takega otroka naj se ne kaznuje radi neprimerne obnašanja, ampak naj se ga iz šole odpusti, da ga zdravnik ozdravi.

Tudi srap ali garje (Krätze) se mej šolsko mladino nahajajo ter raznesejo. Ta bolezen je parazitna in jo učine neka mikroskopično majhna živalica (Krätzmilbe), katera v koži živí, si ondi pota vrta, ter provzroči s tem silno srbenje. Živalica preseli se rada na druge osebe, ter se tako razširja bolezen.

Konečno ne morem opustiti priložnosti, še nekoliko o telovadbi spregovoriti. Kakor je v začetku omenjeno, se izpremení življenje učenca proti prejšnjemu prostemu življenju. Sedenje in mir vzameta otrokom dober tek, oni postajajo blede; krvna kvaliteta oslabí, malo da ne rečem, se spridi, otroci si mnogokrat nalazijo škrofulozo in v nasledku jetiko. Proti temu in v korist krepkega razvijanja mladega telesa mnogo pomaga telovadba, posebno proste vaje pri obojem spolu. Pri telovadbi utrjujejo se vse mišice telesa, pospešujejo dober tek in uredi se krvotok. Zatorej slavnemu učiteljstvu gorko priporočam telovadbo, kot protiučinek mirnemu sedenju, kajti tako se otroci ne bodo vzgojali samo duševno, marveč tudi telesno.

Knjiga Slovenska.

§. 18.

Veróvstnika Ciril in Metod sta torej pričetnika slovenskega pisma in pismenstva ali knjige slovenske. In kaj sta spisala?

Kakor kažejo viri povéstnice sploh, sestavil je Ciril pismo slovénsko ali črkopisje (alphabet, abecedo, azbuko); tù in tam se pravi to tudi o Metodu: principes inveniendi fuerunt ipsas litteras (Leon); načasta sústavljati pismena azúbukovinaja (Nestor) itd.

Preložil je sveto pismo, se vé, le deloma, pričénši z blagovestijem sv. Jovana. I pri tem delu mu je pomagal brat Metod. Poslanica Leonova piše sicer: sacrae utriusque Testamenti litterae, quas proprio populi sermone reddiderat Cyrillus; a brzo dodaje: ejusdem sermonis Slavorum auctores non immerito habentur. — Kirilü knihy pře-

*) Pekovina = Bremen.

loži, i Methodie bratů ego (Hraber). — I přeložista apostolů i jevangelijs . . psaltyri . . i pročaja knihy (Nestor).

Preložil in slovenski spisal je Ciril knjige obredne ali liturgiške, ki so na pr.: službīnikū (služebnik, liturgiarium, missale); časoslovū (horologium, breviarium); trēbīnikū (trebnik, potrebnik, činovnik, obrednik ali rituale); ustavū (kanon, čin cerkveni, ceremoniale); ohtoikū (oktoich) spėvnik na osem glasov, s stiherarom t. j. slavospevom na čast svetnikom. Da mu je i pri tem spisovanju pomagal Metod, ni dvojbe.

Kar se sicer pritikuje sv. Cirilu (Konstantinu) p: Povėst o najdenju sv. Klemena, Napisanje o pravi veri, Modre basni itd., zapisali so najbrže kteri naslednikov ali učenecv na pr. Konstantin bolgarski itd.

Iz sv. pisma sta brata Ciril in Metod poslovėnili najprej . . apostolū, jevangelijs . . psaltyri; t. j. iz novega zakona berila (perikope), ktere rabijo pri službi božji: oddelke iz evangelij (Evangelistar, evangelijs izborni, nedieljni, ἀπὸκρυφος ili ἀπὸκρυφος), iz dejanja in listov apostoljskih (Praxapostolar); iz starega zakona potrebni psaltir, ter iz knjig, ki se čitajo v liturgiji, največ iz pregovorov Salomonovih (Paremejnik, proverbialia, παροιμια). — Sicer se o Metodu trdi posebej, da je poslovėnil celo sv. pismo in je pred smrtjo izročil učencem svojim; to pa po LXX, in le knjige protokanoniške . . Methodij že posadi dva popa skoropisca zėlo, i přeloži vsja knihy (Nestor); . . vse ustavnje künigy t. j. 60 (Joan Exarch) . . razvė Makūkavej (Žitije sv. Methoda) itd.

Razun tega se mu pripisuje: Nomokanon (νόμος postava državna, κανὼν pravilo cerkveno) zakonu pravilo, knjiga cerkvenih zakonov, poslej zvana „Kormčaja knjiga“ (directorium). — Paterikon ali Otečnik, kratke povėsti iz življenja svetih mož, duhovnih očetov, vzlasti slavni puščavnikov (Žit. sv. Meth.). — Kirilū slovėniskyj, osem govorov v bran krščanski veri nasprot Mohamedovcem pa Židom mej Kozari, prevod iz grščine (Žit. sv. Konst.) itd.

§. 19.

Sveta prvoučitelja Ciril in Metod sta imela mnogo učencev, kteri so ž njima vred delovali v duhovnem pastirstvu, pa tudi na književnem polju, a so po Metodovi smrti l. 885 umaknili se v Bolgarijo, kjer so svoje apostoljsko in književno delovanje nadaljevali z dokaj dobrim vspehom. Prvi med njimi je:

Klemen (Kliment, Klement), rojen Bolgar, po drugih Sloven, ki je zvesto spremljal učitelja slovanska po Moraviji in Panoniji, v Bolgariji pridobil si veliko učencev, iskreno služil v Ohridi, kakor v Velici (episkopū Veličskij), umrl l. 916 ter bil pokopan v hramu ali cerkvi svojega samostana v Ohridi. Zove se navadno episkopū slovėniskyj (ne blūgariskyj). Pisal je mnogo na pr.: Hvalnice, hvalne govore (panegyrike) za svetke ali praznike cerkvenega leta. — Žitija ranjkih otcev, svetih mož, mej njimi i „Žitije sv. Konstantina“ ali Cirila (Rački). — Cvetni Triod ali Pentikostar, spevnik od cvetne nedelje do Duhovega (letnic, binkošti). — Legenda o najdenju sv. Klemena Rimskega (Rački, Bodjanski). — Homilija o mučencu (Christl. Terminologie der slav. Spr. 1875). — In „Vita s. Clementis“ (Miklosich 1847) kaže, da je Kliment „izmislil tudi druga znamenja (znake, oblike) pismen, očitnejša nego so ona, ktera je iznašel modri Kiril“ — torej azbuko ali pismo slovėnsko itd.

Naum je drugi, o katerem se le to vė, da se je po Metodovi smrti uganil s Klemenom in Angelarijem v Bolgarijo, kjer je v zapadnih stranah deloval marljivo ter k spisovanju vzbujal druge, iz česar se sklepati smė, da je prej i sam pisaril.

Angelar (Angelarius) je tretji, kteri je s slovanskima blagovestnikoma služil v Vėliki Moravski, in kteri je odtod pregnan z Naumom in Klemenom nekaj let še vžival gostoljubje Bolgarsko.

Sava (Sabbas) držal se je bolj Gorazda, s katerim je po pregnanstvu iz Panonije do smrti svoje deloval v Bolgariji.

Gorazd je peti in za Klemenom najiskrenejši, neposredni ali izvéstni učenec sv. Cirila in Metoda, ktereга si je Metod pred smrtjo svojo izvolil za nastolnika svojega, češ, ta je vaš zemljak, rojen Moravljan, svoboden mož, učen že dobro v latinskih knjigah, pravoveren: „Utriusque linguae slovenicae et graecae peritissimus“ (Vita s. Clement.) . . Naučen dobré v latinskyje knjige (Žit. s. Meth.). Bil je posvečen episkopū. Da je mnogo pisal, je verjetno; navadno se mu prilastuje najstarša legenda slovenska, ki se imenuje Panonska, t. j. „Žitije sv. Methoda“. (Šafařík, Rački . . cf. Nestor).

Sv. Ciril in Metod, Klemen, Naum, Angelar, Sava in Gorazd se imenujejo skupaj sveta sedmorica, sedmipočetnici ali sedmičisltnici, *oi ἄγιοι ἐπτάεθμοι*. Njihovo delovanje bilo je poglavitno sicer v Panoniji in Veliki Moraviji, vendar so tudi ob jugu po Bolgariji nekdanji še v živem spominu. Ne le po imenu se nahajajo v bogoslužbenih knjigah; tudi v slikah se po cerkvah in samostanih tu in tam vidijo vsi sedmeri vkupaj ali le trije ali posamezni. Veliki dobrotniki so bili v resnici našim prednjikom, kajti niso prišli k njim s križem in mečem, marveč s križem in pismom, ter so tako zatrli poganstvo, vstanovili krščansko vero in knjigo pa zavarovali Slovenom njihovo narodnost.

§. 20.

„I radi byša Slověni, jako slyšaša veličija božija svojimi jazykomi . . Něcii že načaša huliti slověnskyja knjige . . (Nestor) . . Verumtamen tam copiosae frugi invidens inimicus homo interseruit zizania“. — Dokler je Metod živel, niso si drznili sovražniki vedoči, da ga Rim podpira; po smrti njegovi pak so z vojaško silo iz Panonije in Moravije pregnali nja izvestne učence, kateri so se umaknili največ v Bolgarijo. In to je bila prva nesreča za knjigo slověnsko. Druga je bila, da je Arnulf l. 892 zoper Svetopolka (česk. Svatopluka) poklical silovite Madjare, in tretja, da je po osodni bitvi pri Břetislavi (Pressburg, Požun) l. 907 padla Velika Moravska, tedaj središče slověnske vzajemnosti, in da so se na nje razvalinah vselili tū Nemci (Sůvabi), tam Madjari (Magyari), takrat še pogani, v vseh rečeh tolikanj podobni nekdanjim Hunom pa Obrom!

„Ráz ten, pravi Šafařík (Slov. Starožitn. §. 41, 5), uhodil do srdce Slovanstva. Dřevni obyvatelstvo, co ho smrti neb poroby zbylo, rozutíkalo se do Tater, Bulhar, Chorvat a jínam; na zemi pak potem a krvi Slovanů vzdělané, duhem sv. Konstantina a Methoda osvícené, zarazila uralská surovost močni svůj trůn. Z rozbitin veliké Moravy kořistili, mimo Madřary, i Němci, Čechové a Poláci“.

Sv. Cirila in Metoda prvi učenci so v Bolgariji, kjer jih je prijazno sprejel knez Boris (Bogoris, Mihael) in čvrsto podpiral car Simeon, živo nadaljevali slověnsko književno delovanje. Med temi nasledniki in pisatelji se v tej dobi imenuje drugim na čelu:

Konstantin, biskup bolgarski (Prěslavský), kateri je slověnski spisal Atanazija Aleksandrijskega štiri govore proti Arijevce, več govorov o nedeljskih evangeljih nekaj Ivana Zlatoustega, nekaj Izidorja Pelusijskega, s svojimi razlagami in pristavki, nekako že l. 898. Tudi veči spis „Napisanije o pravěj věřě“ utegne biti njegov.

Grigorij, pop (presbyter) bolgarski, je za carja Simeona preložil iz grščine kratko svetovno in cerkovno zgodovino, v kateri je posebno znamenit opis o razdejanju Troje itd.

Joan, exarch bolgarski (strojitel cirkevni, obchodnik, posel patriarchův), jako plodovit pisatelj. Šestodnev (hexameron) je obsirna razlaga o stvarjenju sveta po sv. pismu. Nebesa t. j. bogoslovje, Dialektika ali filozofija, v 70 razstavkih, Grammatika ali slovnica

grška, nekoliko z ozirom na jezik slovenski, spisal Janez Damaščan. Nekoliko govorov na različne svetke ali praznike, preložil Joan Exarch.

Brezimenni (Anonymus) prelagatelj dveh životopisov: Velikega Antonija od Atanazija, in Pankracija, učenca Petrovega.

Theodor Doksov ali Duks, menih, goreč ljubitelj slovenskega pismenstva; druge je vzbujeval k pisanju, in sam prepisal štiri govore Atanazijeve proti Arijevcem, preložene od Konstantina.

Hraber, menih, kateri je napisal jako zanimivo razpravo: Skazanije, kako sostavi sv. Kirill Slovenom pismena protivu jazyku. V tej razpravi pripoveduje o Cirilu in Metodu: „Sąti ešte živi, iže sąti viděli ihu“ — in iz tega je posneti, da je bil on sam še izmed posrednjih njunih učencev ali naslednikov.

Simeon, car Bolgarski, ki je vladal od l. 893 do 927, je bil velik podpornik in buditelj slovanskim pisateljem, pa je tudi sam pisal na pr. preložil je premnogo (136) izbranih govorov Jovana Zlatoustega, z nekterimi pristavki, pod napisom Zlatostruj t. j. Zlatotok itd. Zanj je bil baje spisana Sbornik, ki je bil poznej prikrojen in pristojen za kneza Svatoslava na Ruskem.

Dokaj lepo je rasla in cvela knjiga slovanska (slovénsko-bolgarska) v času do smrti Simeonove in nekako tudi še do razpada carstva Bolgarskega l. 1018. Spisalo se je mnogo knjig svetopisemskih z razlagami in primernimi nauki, liturgiških ali obredoslovnih v vezani in nevezani besedi, iz govorov cerkvenih učencev, iz življenja svetnikov in bogoljubnih mož na pr. Obštnik, Žaltar, Sbornik, Otečnik, Cvetnik itd. — Med pšenico se je prikazalo že tudi nekaj ljulike t. j. knjig pokvarjenih po krivovercih, največ po Bogomilih na pr.: Neprična evangelija, listi ali poslanice, razodenje sv. Joana; pod raznimi naslovi bukve praznoverske: Martolaj, Čarovnik, Gromnik, Kolednik, Vichovnik, Putnik itd.

Knjigi slovanski se je takrat dobro godilo v Panoniji in potem v Bolgariji — takó, da se čas od l. 863 do 927 v staroslovenščini imenuje njen zlati vek. Vladala je po knjigi v cerkvi in državi in nekoliko vže po učilnicah.

Miklošič ob kratkem opisuje iskreno književno delovanje prvih blagovestnikov slovanskih v drugi polovini IX. in v prvi četrtini X. stoletja v Panoniji in Bolgariji, ter pravi, da vzrok temu velikemu vspehu bilo je navdušenje za vzvišan namen, navdušenje, katero je takrat živo podžigalo tekmovanje z Nemci, Rimci in Grki. O knjigah obrednih kaže, da niso bile še tolikanj obširne, kakor so se nam ohranile po raznih prepisih in popravah. Opazuje pa, da so v Bolgariji književno delavni bili vzlasti oni, kateri so se bili v Panoniji navzeli gorečega duha svojih prvoučiteljev, sv. Cirila in Metoda (Zur altsloven. Gram. 1875).

In Šafařík, kateri je sveta prvoučitelja slovanska, Konstantina (Cirila) in Metoda, njune neposrednje in posrednje učence verno opisal vže l. 1847 (Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku. Čas. Č. Mus. 1848. I), pripoznáva, da se je v devetem stoletju pričelo naše slovstvo in vprav po sv. pismu vzajemno slovénsko jezikoslovje. Če tudi so se nam spoméniki tedanjí ohranili le v prepisih naslednjih vekov, kažejo nam vendar dosta jasno lastnijo jezika slovenskega iz dobe Cirilove, ter naravnost trdi: „že staroslovanský překlad písem svatých, knih bohoslužebných a tvoření SS. Otcův z druhé polovice IXho století, ve spojení s plody téže staroslovanské literatury Xho století, až do úpadku cářství bulharského l. 1018, jest nepřebíraná studnice pro slovanského jazykozpytatele, po hlubší a důkladnější známosti ústrojí mateřského jazyka svého bažícího. (P. J. Šafaříka Sebrané spisy. Díl III. Literární historie. 1865 str. 161 — 191).